

Ustroń, 12 września 2020

**Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Dr Marzeny Buchnat
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk
społecznych – dyscyplinie pedagogika**

1. Przebieg kariery zawodowej

Dr Marzena Buchnat jest absolwentką dwóch kierunków studiów (pedagogiki i socjologii) ukończonych w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Stopień naukowy doktora uzyskała w 2003 roku na podstawie dysertacji pt. *Wizje przyszłego życia dzieci przewlekle chorych na cukrzycę*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Władysława Dykcika. Postępowanie zostało przeprowadzone w Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Ponadto Habilitantka jest absolwentką studiów podyplomowych z zakresu Podstaw seksuologii, Terapii pedagogicznej oraz Wychowania przedszkolnego i kształcenia zintegrowanego.

Pracę dydaktyczną Kandydatka rozpoczęła w 1998 roku jako doktorantka w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od roku 2003 w zakładzie tym pracuje na stanowisku adiunkta do dnia dzisiejszego. Prócz tego w latach 2003 – 2016 pracowała w Wyższej Szkole Humanistycznej w Lesznie.

2. Ocena podstawowego osiągnięcia naukowe w procedurze ubiegania się o stopień doktora habilitowanego

W tym zakresie Habilitantka przedstawiła pracę pt. *Percepcja klimatu szkoły przez uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w trzech formach kształcenia a agresja szkolna*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, ss. 444.

Problematyk podjętej pracy wpisuje się w istotny dla teorii i praktyki obszar badań porównawczych różnych aspektów edukacji i socjalizacji uczniów z niepełnosprawnością w trzech formach kształcenia: separacyjnego, integracyjnego oraz inkluzyjnego. Choć zagadnienie to w przeszłości było już wielokrotnie eksplorowane (m.in. także przez Autorkę pracy) w zakresie wielu wątków (np. efektów kształcenia, kompetencji społecznych, postaw i kompetencji nauczycieli) to trudno je uznać za wyczerpane w aspekcie mnogości możliwych kategorii porównań. Jednym z nieobecnych w rodzimej literaturze była kategoria percepcji klimatu szkoły. Dlatego podjętą tematykę postrzegam jako oryginalną w kontekście zestawienia swoistej triady: formy kształcenia, wskazanej kategorii percepcji klimatu szkoły oraz agresji i przemocy szkolnej. Zagadnienie to interesujące jest nie tylko w aspekcie poznawczym, ale również teoretycznym – konstruowania koncepcji edukacji uczniów z lekką niepełnosprawnością, zwłaszcza w obszarze dynamicznie rozwijającej się edukacji włączającej często budowanej na doświadczeniach kształcenia integracyjnego.

Ponadto problematyka podjętych w pracy analiz ulokowana jest w szerokim nurcie zagadnień dotyczących poszukiwania i konstruowania dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną optymalnych warunków rozwoju. To także obszar mocno eksplorowany w przeszłości, zwłaszcza przez pedagogów specjalnych. Niemniej jednak ze względu na przeobrażenia społeczne i edukacyjne wymagający nieustannej diagnozy i namysłu. W tym zakresie dostrzegam praktyczny wymiar opracowania, który stanowi dopełniający moją pozytywną ocenę sprecyzowanego pola badawczego.

We wstępie pracy znajdujemy kilka istotnych tez. Choć z osobna, nie stanowią one odkrywczych twierdzeń, to ich zestawienie ukazuje podstawy oryginalnego konstrukt teoretycznego rozwiniętego w dalszej części pracy.

Słusznie Autorka zauważa, że umiejscowienie ucznia w przestrzeni szkoły ma znaczenie dla odtwarzania nierówności społecznych, na co szczególnie wrażliwi są uczniowie z lekką niepełnosprawnością intelektualną. Umiejscowienie to pozostaje w ścisłym związku z klimatem szkoły (zależnym również od formy kształcenia), który z kolei determinuje (choć trafniejszym określeniem byłoby warunkuje) doświadczanie przez uczniów z lekką

niepełnosprawnością agresji i przemocy. W tych założeniach Habilitantka trafnie łączy kluczowe w badaniach kategorie: formę kształcenia, klimat szkoły oraz agresję i przemoc. Natomiast w centrum relacji zachodzących między przywołanymi kategoriami znajduje się uczeń z lekką niepełnosprawnością intelektualną.

Na strukturę książki składa się dziesięć rozdziałów. Trzy pierwsze to teoretyczne podstawy badań własnych, czwarty – zawiera opis projektu badawczego, a kolejne (od piątego do dziewiątego) prezentację i omówienie wyników badań własnych. Rozdział dziesiąty to próba podsumowania i uogólnionego wyjaśniania zebranych danych. Pewnego rodzaju formą zakończenia pracy jest sformułowanie postulatów dla praktyki edukacyjnej. Całość opracowania zamyka obszerna bibliografia (ss. 389-421) oraz załączniki.

Teoretyczne podstawy badań budują trzy rozdziały dotyczące: klimatu szkoły, ucznia z lekką niepełnosprawnością intelektualną oraz agresji i przemocy. Ich wnikliwa analiza dostarcza podstawowych informacji nasycających teoretycznie obszar badawczy określony problemami w przyjętej koncepcji badań. Pomijam dokładną charakterystykę treści tych rozdziałów skupiając się na globalnej ocenie tej części.

Rozpocznę od dwóch uwag ogólnych.

Pierwsza dotyczy struktury pracy. Wskazana wcześniej triada stanowiąca podstawę konstrukcji głównego problemu badawczego nie znalazła pełnego odzwierciedlenia w strukturze pracy. Istotą problemu głównego jest porównanie eksplorowanych zagadnień w trzech formach kształcenia (separacyjnego, integracyjnego, inkluzyjnego), stanowiących w przyjętym schemacie badawczym zmienną niezależną (s. 150). Sądzę, że teoretyczne podstawy wskazanych trzech form kształcenia powinny zostać dokładniej scharakteryzowane w osobnym rozdziale tej części pracy. Wprawdzie Autorka nawiązuje do tej problematyki w kilku miejscach (m.in. w rozdziale dotyczącym ucznia z niepełnosprawnością intelektualną), ale – w moim przekonaniu – zabrakło szerszego zarysu form kształcenia nie tylko w odniesieniu do rozwiązań prawnych i praktyk edukacyjnych uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną, ale także etycznych i prakseologicznych przesłanek ich konstrukcji i przeobrażeń. Tym samym odczuwam niedosyt wyeksponowania formy kształcenia jako jednego z ważnych (w założeniach koncepcyjnych pracy) czynników różnicujących klimat szkoły.

Druga uwaga dotyczy braku merytorycznego zamknięcia tej części pracy. Zabrakło jakiegokolwiek próby uporządkowania / podsumowania omawianej problematyki. W efekcie tego Autorka utraciła szansę wskazania potrzeby uzupełniania / rekonstruowania teorii w zakresie przedmiotu prowadzonych badań. Zakończenie to mogło również zawierać autorski

konstrukt teoretyczny (np. model) ukazujący związki między badanymi zmiennymi wyprowadzone z teorii, co mogłoby stanowić trafne wprowadzenie do prezentacji koncepcji badań własnych. Szkoda bo konstrukt ten byłby dojrzałym dopełnieniem – w moim przekonaniu – dobrze napisanej części pierwszej pracy.

Wskazane niedostatki nie obniżają znacząco mojej pozytywnej oceny tej części pracy. Przede wszystkim Autorka dokonała rzetelnej analizy większości kluczowych kategorii, skorzystała z obszernej i trafnie dobranej literatury, co świadczy o dobrej orientacji Habilitantki w omawianym obszarze. Dostrzegam umiejętności porządkowania omawianych zagadnień ich logicznego usytuowania w szerszym kontekście teoretycznym i – co niezwykle ważne – dojrzałego wysnuwania wniosków istotnych dla budowania przyjętego sposobu myślenia o edukacji uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną. Problematyka ta została ugruntowana wieloma wynikami badań, nierzadko przejrzyste uporządkowanych w zestawieniach tabelarycznych, co traktuję jako kolejny walor omawianej części pracy.

Globalnie zatem część ta spełnia swoją funkcję pod względem zarysowania teoretycznego tła sformułowanych w dalszej części problemów badawczych, dostarcza przydatnych narzędzi do analizy uzyskanych w badaniach własnych danych i ukazuje zarazem (mimo braku wyraźnego wyeksponowania) potrzebę uzupełniania teorii w zakresie sformułowanego celu badawczego.

Założenia metodologiczne badań własnych znajdujemy w rozdziale czwartym. Otwiera go dojrzałe uzasadnienie problematyki badań, ulokowanie jej w szerszym kontekście teoretycznym (ze wskazaniem jako wiodącej koncepcji socjologicznej porządkującej badane zjawiska) i nakreślenie (wybranych) związków między badanymi kategoriami. W podrozdziale tym Habilitantka sformułowała również kilka znaczących tez stanowiących podstawy skonstruowanej problematyki badawczej. Kluczowa mówi, że klimat szkoły, jako efekt percepcji środowiska szkolnego, w złożonych transakcyjnych procesach, warunkuje zachowania uczniów, w tym także agresywne i przemocowe (s. 140). Trudno nie zgodzić się z tą tezą, tym bardziej, że została ona potwierdzona w odniesieniu do uczniów w normie intelektualnej. Słusznie zatem Autorka podejmuje się rozpoznania i rozpatrzenia tego związku w odniesieniu do uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną.

Jedyny niedosyt po przeczytaniu tego podrozdziału dotyczy braku osadzenia podejścia badawczego w szerszej perspektywie badawczej / nurcie badań – określenie ich natury ontologicznej i epistemologicznej. Informacje te jednak znajdujemy w jednym z dalszych podrozdziałów.

Wprowadzenie to częściowo znosi wskazany wcześniej niedosyt w zakresie braku domknięcia pierwszej części książki.

Z zestawienia trafnie przywołanych / skonstruowanych twierdzeń Habilitantka wyprowadza cel badań. Jest nim „próba określenia znaczenia subiektywnie postrzeganego klimatu szkoły przez uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w zróżnicowanych formach kształcenia dla doświadczenia i stosowania zachowań agresywnych i przemoczonych w tych środowiskach szkolnych oraz wskazanie zachodzących w tym obszarze związków „ (s. 145). Pozytywnie oceniam pod względem poznawczym tak sformułowany cel. W przekonaniu Autorki jego realizacja ma służyć odkryciu prawidłowości rządzących rzeczywistością edukacyjną omawianych uczniów i określeniu kontekstu systemowego, który może optymalnie wspierać ich rozwój. Poznanie i opisanie prawidłowości uwidacznia zatem również wartość zamierzonej eksploracji dla budowania teorii w obrębie kształcenia omawianej grupy uczniów, a ukierunkowanie na sprecyzowanie kontekstu wspierającego rozwój – zapewne pozwoli na skonstruowanie przesłanek wartościowych dla praktyki edukacyjnej. Bez wątpliwości postrzegam tak sformułowany cel jako wartościowy. Potrzebę drobnej korekty dostrzegam jedynie w użyciu pojęcia „doświadczenia” – sądzę, że chodzi o doświadczanie (czasownik niedokonany) pozostający w logicznym związku ze stosowaniem, a nie zastosowaniem.

Problematyka badań została usystematyzowana w trzech obszarach:

- klimatu szkoły w percepcji uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną,
- zjawiska agresji i przemocy w percepcji omawianej grupy uczniów,
- związku klimatu szkoły z agresją i przemocą uczniów – we wszystkich trzech obszarach konsekwentnie różnicowanej formą kształcenia.

Merytoryczne zatem problematyka ta pozostaje w logicznym związku z celem. Wskazane obszary zostały uszczegółowione licznymi pytaniami badawczymi. Doceniam ich wartość poznawczą, logiczny układ i w znacznej części przejrzystą formę. Wątpliwości budzą jedynie pytania rozstrzygnięcia. Sądzę, że można było ich uniknąć formułując nieco inaczej ich konstrukcję, wymuszając jednocześnie charakter opisowy odpowiedzi. Dla przykładu pytanie 1.4. *Czy istnieje związek między postrzeganiem przez uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną poszczególnych właściwości klimatu szkoły a ich formą kształcenia?* można by sformułować: *Jak forma kształcenia różnicuje postrzeganie przez uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną poszczególne właściwości klimatu szkoły?*

W dalszej kolejności Habilitantka prezentuje (nieco mniej przejrzysto) zmienne i wskaźniki, a dopiero po nich hipotezy. W tym ujęciu hipotezy wydają się zbyt liczne

dopełnianiem. Tymczasem w praktyce badawczej to ich treści pozwalają na trafne sformułowanie zmiennych. Dlatego w pierwszej kolejności odnoszę się do nich. Słusznie hipotezy zostały skonstruowane jedynie do problemów ujmujących związki między zmiennymi, z pominięciem tych o charakterze opisowym. Hipotezy zostały sformułowane – zgodnie z informacją Autorki – na podstawie analizy literatury i badań z obszaru klimatu szkoły oraz agresji i przemocy. Nie podważam ich merytorycznej trafności. Szkoda jednak, że nie zostały zezemplifikowane przynajmniej wybranymi (z licznych i trafnych przykładów ulokowanych w pierwszej części pracy) odesłaniami do literatury. To zapewne wzmocniłoby ich wiarygodność.

Na wstępie prezentacji zmiennych i wskaźników Autorka celnie zauważa, że przeprowadzone badania zostały osadzone w schemacie korelacyjnym wielozmiennym (s. 149), dlatego w całym projekcie badawczym zmienia się charakter zmiennych. Generalnie główne zmienne zależne zostały trafnie określone (percepcja klimatu szkoły, pozycja społeczna w klasie, poziom uczestnictwa w życiu szkolnym, doświadczenie i stosowanie agresji i przemocy szkolnej). Aczkolwiek ostatnia przyjmuje nieco inny wymiar w pytaniu badawczym, w którym Autorka pyta o skalę zjawiska agresji i przemocy w szkole w percepcji uczniów (s. 147). Natomiast główną zmienną niezależną jest forma organizacji kształcenia. To nie budzi wątpliwości. Obiekcje jednak pojawiają się w kontekście ostatniego pytania badawczego dotyczącego związku między percepcją klimatu a doświadczaniem i stosowaniem agresji i przemocy. W tym przypadku zapewne mamy do czynienia z wyartykułowaną zmianą charakteru zmiennej – percepcji klimatu szkoły – która przyjmuje postać zmiennej niezależnej.

W prezentacji wskaźników Habilitantka odwołuje się do szczegółowych wymiarów oraz przyporządkowanych im stwierdzeń zaprezentowanych w wykorzystanych narzędziach badawczych, dokładnie zaprezentowanych (w ujęciach tabelarycznych) w dalszej części pracy. Pozytywnie oceniam dobór wskaźników.

Kolejny podrozdział został zatytułowany: *Podstawowe założenia badawcze, metody i techniki badań*. To nieco zaskakuje, ponieważ deklaracje ontologiczne i epistemologiczne zwykle otwierają prezentację projektu badawczego. Tym samym Autorka w tym miejscu została zmuszona do powtórnego przywołania celu badań i nawiązania do całego projektu badawczego. Niemniej jednak w rozdziale tym znajdujemy jasne deklaracje dotyczące osadzenia badań w paradygmacie pozytywistycznym, gromadzenie danych o charakterze ilościowym. W dalszej części znajdujemy próbę uzasadnienia łączenia badań ilościowych i jakościowych (możliwe ich relacje) oraz deklarację, że w ramach badań ilościowych został

wykorzystany schemat badań korelacyjnych pozwalający określić współwystępowanie zjawisk w badanej rzeczywistości, a w ramach badań jakościowych schemat studium przypadku. Zabrakło natomiast deklaracji o relacji obu typów strategii. Zastosowanie jakościowego studium przypadku, w aspekcie formułowanych wcześniej celów, problemów badawczych i zaprezentowanej strategii, postrzegam jako co najmniej dyskusyjne (w czym utwierdziła mnie analiza dalszej części pracy). W ramach strategii ilościowej została wykorzystana metoda sondażu diagnostycznego, a w jej obrębie techniki: wywiadu, analizy dokumentów i techniki testowania. Pozytywnie oceniam dobór metody i przywołanych technik.

Na kolejnych stronach książki znajdujemy szczegółowy opis trafnie dobranych narzędzi badawczych, a także ich nieznacznych modyfikacji po przeprowadzeniu dwukrotnych badań pilotażowych. Dodam, że było to przystosowanie intuicyjne, bez wykorzystania typowych technik standaryzacji, które zwykle nie są użytkowane w przypadku kwestionariuszy wywiadu. Zatem doceniam ten zabieg, chociaż w omawianym przypadku wykorzystania kwestionariusza opracowanego z myślą o uczniach w normie intelektualnej, a stosowanego w badaniu uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną – dostosowanie kwestionariusza wywiadu zwykle nie jest konieczne.

Dobór i charakterystyka grupy badanej została przedstawiona w kolejnym podrozdziale. W przypadku badania uczniów uczęszczających do klas specjalnych i integracyjnych zastosowano dobór losowy warstwowy, a w odniesieniu do uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną uczęszczających do szkół ogólnodostępnych – celowy. Zabieg ten Autorka motywuje trudną dostępnością grupy badanej rekrutującej się ze szkół ogólnodostępnych. Kryteria doboru grupy badanej zostały trafnie określone. Badaniami objęto 180 uczniów (stosownie po 60. uczniów klas IV i V z każdej formy kształcenia). W aspekcie trudnej dostępności uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną uczęszczających do szkół ogólnodostępnych do wielkości grupy odnoszę się z uznaniem, a same procedury doboru grupy uznaje za dopuszczalne w aspekcie przyjętych założeń badawczych. Warto wspomnieć jeszcze, że Autorka przejrzystie uzasadnia wielkość grupy opierając się na danych statystycznych ukazujących odsetek kształcenia omawianych uczniów w poszczególnych formach.

Badania przeprowadzono w latach 2017 – 2019 na terenie szkół województwa wielkopolskiego.

Podsumowując – ogólnie poprawna koncepcja badawcza zachęciła mnie do zidentyfikowania i uwydatnienia nieznacznych (w aspekcie całego projektu) nieścisłości oraz

kolejności charakteryzowanych zagadnień. Z recenzyjnego obowiązku starałem się je dokładnie wykazać. Mimo to generalna ocena projektu badawczego nie nastęrcza trudności. Zauważalny jest logiczny związek celu, przedmiotu, problemów oraz przyjętych procedur gromadzenia i analizowania informacji. Bez wątpienia Habilitantka dobrze orientuje się w podstawowych założeniach skonstruowanej strategii, użytkowanych metod i technik, dowodzą tego także trafnie dobrane odwołania do literatury. Ogólnie, zatem oceniam koncepcję badawczą pozytywnie.

Prezentację i opis wyników badań znajdujemy w rozdziałach od piątego do ósmego. Struktura tej części pracy jest pochodną kolejności sformułowanych problemów badawczych w projekcie badawczym. Zatem układ tej części pracy jest przejrzysty i logiczny, a cała część stanowi spójną całość.

Dane zostały zaprezentowane w licznych poprawnie skonstruowanych tabelach i wykresach oraz wyjaśnione z użyciem narzędzi statystycznych. Zebrany materiał zawiera ogromną ilość informacji, postrzegam go jako wartościowy poznawczo. Dodam, że zebrane dane w niektórych zakresach potwierdzają utrwaloną i zweryfikowaną już wiedzę. Dostarczają także dowodów gruntujących potoczne opinie. Nie brakuje również zbiorów danych wnoszących wiedzę oryginalną. Pomijam dokładną charakterystykę uzyskanych wyników wspominając jedynie, że badania wykazały jednoznacznie lepsze warunki rozwoju uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w segregacyjnej formie kształcenia. Walorem tej części pracy (prócz wspomnianej już wcześniej przejrzystości struktury) są klarowne opisy danych oraz racjonalne nawiązania do wiedzy już ugruntowanej. Zapewne w próby osadzania danych w teoriach i koncepcjach (z wykorzystaniem wiadomości z pierwszej części pracy) mogły przyjąć bardziej rozbudowaną formę, rozumiem jednak, że dyskusję nad danymi Autorka prezentuje także w kolejnych rozdziałach. Tę część pracy oceniam zdecydowanie pozytywnie.

W rozdziale dziesiątym znajdujemy podsumowanie wyników badań zawierające usystematyzowaną wiedzę z poprzednich rozdziałów i rozbudowaną o zestawienia z wykorzystaniem kolejnego narzędzia statystycznego (test analizy wariancji Anova). To interesujące dopełnienie i autentyczne podsumowanie wyników badań własnych. W rozdziale tym Autorka weryfikuje hipotezy (dodam, że w tym miejscu precyzuje ich treść z odesłaniami do stosownych badań).

Swoistą formą zakończenia jest rozdział, w którym zostały zaprezentowane wnioski z badań oraz postulaty dla praktyki. W części tej Autorka ze znanstwem korzysta z przywołanych w części pierwszej pracy koncepcji i gruntuje tym samym teoretycznie

sformułowane wnioski. Sformułowane postulaty postrzegam jako dojrzałe osadzenie badań w aspektach praktycznych, bez wątplenia wartościowe dla optymalizowania warunków edukacji uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną.

Globalna opinia na temat całej pracy jest jednoznacznie pozytywna. Już wcześniej w ocenach częściowych – pozytywnie zaopiniowałem pierwszą część pracy napisaną ze znawstwem tematu, merytorycznie spójną, w której Autorka wykazała się znajomością źródeł i umiejętność ich zestawiania oraz omawiania w aspekcie zarysowanego pola badawczego.

Pozytywnie oceniam zaprojektowaną koncepcję badań własnych. Pod względem wartości pomysłu badawczego bez wątplenia zasługuje na uznanie. Skonstruowany projekt badań ukazuje dojrzałość metodologiczną Autorki. Generalnie (mimo drobnych uchybień) pod względem poprawności metodologicznej oceniam go dodatnio – w koncepcji widoczny jest związek celów, przedmiotu i problemów badawczych. Autorka trafnie ulokowała badania w paradygmacie pozytywistycznym i odpowiednio dobrała metodę badań, techniki i narzędzia badawcze. Wysoko oceniam wartość poznawczą zebranego materiału. Walory pracy dopełnia zakończenie (w formie wniosków z badań oraz postulatów dla praktyki), w którym Autorka podejmuje w miarę udaną próbę ulokowania zebranych danych w teoriach naukowych.

Oceniana rozprawa spełnia podstawowe kryterium formułowane wobec prac awansowych wyrażone wkładem w rozwój dyscypliny.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego (po uzyskaniu stopnia doktora)

Prócz monografii wskazanej jako podstawowe osiągnięcie naukowe w postępowaniu o nadanie stopnia dra habilitowanego dr Marzena Buchnat wykazała w swoim dorobku:

- 25 artykułów (w tym 17 jako współautorka) opublikowanych w czasopiśmie naukowych znajdujących się w okresie publikowania na liście MNiSW,
- 3 monografie naukowe (w tym jedna, która w przeszłości stanowiła podstawę przerwanej procedury ubiegania się o stopień dra habilitowanego, której Habilitantka zagnie z informacją w dokumentacji nie wnosi do dorobku – zatem pomijam ją w globalnej ocenie),
- 23 rozdziały w pracach zbiorowych (w tym 7 jako współautorka),
- 4 opracowania o charakterze metodycznym.

Dorobek naukowy kandydatki mieści się w spójnym obszarze problemowym, który został przez Nią zatytułowany: *Wspieranie rozwoju dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Jego uszczegółowienie zostało podzielone na pięć zagadnień dotyczących:

wspierania rozwoju społecznego dzieci z SPE, wspierania ich rozwoju z perspektywy edukacyjnej, wspierania rozwoju psychoseksualnego, wspieranie rozwoju emocjonalnego osób oraz wspieranie rozwoju dzieci z chorobami przewlekłymi i zespołami genetycznymi. Typologię tych obszarów trudno uznać za rozłączną (co zresztą podkreśla sama Habilitantka). Dla przykładu dzieci z zespołami genetycznymi również wykazują trudności w uczeniu się, zatem merytorycznie można je zaliczyć do obszaru pierwszego. Rozumiem jednak, że celem Habilitantki było ukazanie różnych ścieżek swoich zainteresowań naukowych.

Oceniając dorobek pomijam dokładną analizę poszczególnych opracowań wyrażając poniżej opinię globalną – wskazując mocne i słabe strony przedłożonych do oceny artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych oraz monografi.

Objętościowo przedłożony do oceny dorobek oceniam jako bardzo obszerny. W ciągu 16 lat Habilitantka opublikowała ponad pięćdziesiąt opracowań – w tym kilka monografii. Doceniam także fakt, że przeważają w nim artykuły publikowane w czasopismach znajdujących się na liście MNiSW. Najwięcej z nich (10) zostało opublikowanych w *Studiach Edukacyjnych*. W zbiorze znajdujemy również artykuły publikowane w innych znaczących dla środowiska pedagogów specjalnych periodykach, m.in. *Niepelnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*. Kilka tekstów Habilitantka opublikowała także w czasopismach psychologicznych i logopedycznych. Do oceny w załączonych materiałach przekazała ponad trzydzieści tekstów. W dorobku zabrakło tekstów publikowanych w czasopismach poza granicami Polski. W całym przedłożonym do oceny zestawie znajduje się również kilka tekstów opublikowanych w pracach zbiorowych.

Dorobek Habilitantki jest spójny tematycznie. Skupia się wokół problemów dzieci (incydentalnie osób dorosłych) z niepełnosprawnościami. Tematykę swoich opracowań skupia na gotowości szkolnej, płci jako zmiennej różnicującej wybrane aspekty funkcjonowania dzieci z SPE, sytuacji edukacyjnej uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w różnych formach kształcenia, seksualności dzieci z SPE, emocjach dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, terapii. W opracowaniach użytkuje kategorie rzadko rozpatrywane w opracowaniach dotyczących uczniów z niepełnosprawnościami, m.in. nudę, radość, smutek.

W zbiorze opracowań załączonych do oceny przeważają teksty empiryczne w zdecydowanej większości (z wyjątkiem jednego opracowania) osadzone w ilościowych strategiach badań. W swoich projektach badawczych stosuje szeroki wachlarz technik badawczych (m.in. ankieta, wywiad, testowanie, analizę treści), użytkuje zróżnicowane narzędzia (kwestionariusze ankiety i wywiadu, skale, testy). Przygotowane projekty badawcze

cechuje poprawność metodologiczna – określony cel, sformułowane pytania, opis metody, charakterystyka doboru grupy badanej. Posługuje się trafnie dobranymi narzędziami analizy statystycznej. Podejmowane zagadnienia oceniam jako interesujące poznawczo i wartościowe dla praktyki edukacyjnej. W ogromnej większości opracowań prezentacja wyników badań poprzedzona jest rzetelnie przygotowaną kwerendą literatury, z wykorzystaniem trafnie dobranych źródeł. Przeglądy i analizy teorii otwierające artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych spełniają swoją funkcję teoretycznych podstaw badań. Zwykle trafnie zakreślają pole problemowe tworząc jednocześnie zbiór narzędzi możliwych do wykorzystania w interpretacji wyników badań własnych. W opisach i wyjaśnieniach wyników badań czerpie z teorii i umiejętnie osadza uzyskane dane w koncepcjach pedagogicznych i socjologicznych. Chociaż w tym zakresie, w przypadku kilku tekstów, odczuwam niedosyt. Opracowanie te zawsze posiadają przejrzystą strukturę.

Nieco większe zróżnicowanie jakościowe dostrzegam w przypadku opracowań przeglądowych. Prócz dojrzałych tekstów – w których znajdujemy tezy, argumentowanie i twórcze podsumowania – znajdują się artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych przyczynkowe, prezentujące przeglądy stanowisk bez próby twórczego podsumowania, czy problematyzowania opisywanych zagadnień (np. teksty dotyczące dzieci z zespołem Cri du Chat, czy problematyki niepełnosprawności w podręcznikach szkolnych). W zbiorze znajdują się też opracowania metodyczne. Należy podkreślić jednak, że brak typowych walorów naukowych w kilku tekstach nie oznacza, że są one bezwartościowe. Przeciwnie – spełniają one funkcję popularyzującą (np. przywołane przykłady opracowań dotyczących Cri du Chat) lub / i metodyczną. Pozytywnie oceniam większość analizowanych opracowań pod względem wartości poznawczej. Habilitantka podejmuje w nich zagadnienia oryginalne, z uwzględnieniem nieobecnych lub marginalizowanych perspektyw kontekstowych (np. obraz dziecka z niepełnosprawnością w optyce Korczaka).

Podsumowując – dorobek naukowy Dr M. Buchant należy do obszernych. Jego większość stanowią artykuły opublikowane w czasopismach naukowych ulokowanych (w okresie publikacji) na liście MNiSW, w znacznej większości to uznane periodyki spoza obszaru pedagogiki specjalnej – co traktuje jako dodatkowy walor dorobku. Pozytywnie oceniam oryginalność podejmowanych zagadnień. Habilitantkę charakteryzuje umiejętność identyfikowania ważnych dla praktyki pól problemowych i problematyzowania rzeczywistości edukacyjnej. Doceniam Jej znanstwo tematu w podejmowanych obszarach: edukacji uczniów z SPE, zwłaszcza na etapie wychowania przedszkolnego i pierwszego etapu edukacyjnego, różnicowania uwarunkowań edukacji w różnych formach kształcenia, edukacji

seksualnej, emocji dzieci z niepełnosprawnościami – widoczne w trafnym doborze źródeł i rozważnych analizach teoretycznych szczególnie we wstępach do opracowań empirycznych. Zwykle tworzą one dojrzały kontekst teoretyczny prowadzonych badań. Prezentowane projekty badawcze oceniam zdecydowanie dodatnio. Dr Marzena Buchant umiejętnie formułuje cele badań łącząc je z przyjętą perspektywą badawczą. Pozytywnie oceniam warsztat metodologiczny Habilitantki. Dojrzałość metodologiczna widoczna jest w:

- uzasadnieniach użytkowanego podejścia metodologicznego,
- umiejętnościach identyfikowania wartościowych problemów naukowych,
- konsekwencji w stosowaniu współmiernych narzędzi do realizacji celu,
- poprawnej konceptualizacji badań,
- bogatym wachlarzu stosowanych technik i narzędzi badawczych.

Na potrzeby analiz teoretycznych Kandydatka wykorzystuje przede wszystkim opracowania pedagogiczne, socjologiczne i psychologiczne, rzadziej sięga po opracowania zakorzenione w innych dyscyplinach. Korzysta także z opracowań anglojęzycznych.

Dr Marzena Buchnat naukowo związana jest przede wszystkim z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ale jak wynika z załączonej dokumentacji, aktywność naukową realizowała także w Wyższej Szkole Humanistycznej w Lesznie.

W bazie cytowani Google Scholar odnotowano (na dzień 9 września 2020) 55 cytowań Jej opracowań.

Uwzględniając poczynione uwagi pozytywnie oceniam przedstawiony dorobek naukowy.

4. Analiza innych osiągnięć

Dr Marzena Buchnat po uzyskaniu stopnia naukowego doktora aktywnie uczestniczyła w 32 międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych. W zdecydowanej większości były to konferencje o uznanej renomie naukowej w środowisku pedagogów specjalnych. Wszystkie odbyły się na terenie naszego kraju. Ponadto kilkunastokrotnie pełniła rolę członka komitetu organizacyjnego lub sekretarza naukowych konferencji. Do aktywności tej odnoszę się z uznaniem.

Pozytywnie oceniam udział Kandydatki w różnych projektach zespołowych naukowych i dydaktycznych. Jak wynika z przedłożonej dokumentacji uczestniczyła w jedenastu projektach pełniąc funkcje członka zespołu lub wykonawcy. Były to projekty o

zróżnicowanym zasięgu i charakterze, finansowane m.in. przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, Europejski Fundusz Społeczny, EOG, UAM.

Dr Marzena Buchnat jest członkiem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogów Specjalnych.

Kandydatka uczestniczyła w jednym stażu zagranicznym (Uniwersytet Ostrawski) w ramach programu Erasmus.

Habilitantka brała udział w pracach kilku zespołów eksperckich, m.in. zespołu Ekspertów MEN (w pracach nad tworzeniem podstawy programowej wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej), Zespołu ekspertów nad tworzeniem strategii polityki oświatowej miasta Poznań. Z uznaniem odnoszę się do jej współpracy ze środowiskiem lokalnym (m.in. z ODN w Poznaniu, Instytutem Małego Dziecka, Wydziałem Oświaty Miasta Poznań). Była autorką / współautorką wielu ekspertyz m.in. dla Rady Miasta Poznania, ODN w Poznaniu.

Aktywnie uczestniczyła w pracach organizacyjnych prowadzonych w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Wyższej Szkole Humanistycznej w Lesznie, m.in.: przygotowywała programy studiów, była członkiem Zespołu ds. Zapewnienia Jakości Kształcenia, pełniła funkcje sekretarza i członka komisji rekrutacyjnych, koordynatora ds. Krajowych Ram Kwalifikacji, kierowniczką studiów podyplomowych.

Aktywność naukową, dydaktyczną i organizacyjną łączyła z rozwojem swoich kompetencji i kwalifikacji zawodowych uczestnicząc w licznych kursach, warsztatach, seminariach i studiach podyplomowych.

Za swoją działalność była wielokrotnie nagradzana przez J. M. Rektora UAM oraz Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych.

Konkluzje końcowe

Dorobek naukowy dr Marzeny Buchnat postrzegam jako obszerny objętościowo. Obejmuje on liczne artykuły publikowane w czasopismach znajdujących się w wykazie MNiSW, rozdziały w pracach zbiorowych oraz trzy monografie. Pozytywnie oceniam aktywny udział w wielu konferencjach naukowych. Pod względem jakościowym to dorobek wyrównany, spełniający kryteria rozpraw naukowych. Słabszą stroną dorobku Habilitantki oraz aktywności naukowej jest nikły stopień Jej aktywności poza granicami kraju w zakresie publikowania swoich prac, udziału w konferencjach, odbytych stażach, czy międzynarodowej współpracy projektowej.

Monografię przedstawioną jako podstawowe osiągnięcie w ubieganiu się o stopień doktora habilitowanego oceniam zdecydowanie pozytywnie. Przedstawiony w niej projekt badawczy postrzegam jako interesujący poznawczo. Został on przygotowany zgodnie z podstawowymi kanonami prac osadzonych w paradygmacie pozytywistycznym, a uzyskane wyniki opiniuję jako wartościowe. W moim przekonaniu praca ta wnosi wkład w rozwój dyscypliny. Jej wnikliwy ogląd ukazuje dojrzałość naukową Kandydatki, sprawność identyfikowania interesujących poznawczo zagadnień i umiejętne ich problematyzowanie.

Z uznaniem odnoszę się do działalności dydaktycznej i organizacyjnej Habilitantki.

W kontekście przedstawionych szczegółowych opinii dotyczących dorobku naukowego, w tym pracy wskazanej jako podstawowe osiągnięcie naukowe, a także aktywności dydaktycznej i organizacyjnej wyrażam globalnie pozytywną ocenę. W związku z powyższym – w myśl ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku* – z pełnym przekonaniem wnoszę o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Marzenie Buchnat w dziedzinie nauk społecznych – dyscyplinie pedagogika.

